

Ալեքսանդր Շիրվանզադե

Կրակ

VI և VII

VI

Մեր քննությունները վերջացան: Ես ուղևորվեցի Կովկաս, նախապես խոսք վերցնելով Սանթուրյանից, որ ինքն էլ արձակուրդներին հեռանա Մոսկվայից: Ես հույս ունեի, որ տեղափոխությունը կարող է թեթևացնել նրա վիշտը: Եթե իմ ծնողներից շտապողական նամակ ստացած չլինեի, կսպասեի, նա էլ յուր քննությունները վերջացնի, որ միասին վերադառնանք հայրենիք:

Երեք շաբաթ իմ ծննդավայրում մնալուց հետո, եկա Թիֆլիս: Առաջին իմ ցանկությունն էր տեսնվել Սանթուրյանի հետ: Հենց իմ գալու օրը գտա նրա բնակարանը: Նա տանն էր: Դուրս վազելով, դիմավորեց ինձ պատշգամբի վրա:

Երբ բարեկամդ ամեն օր աչքիդ առաջ է չես նկատում նրա օր-օրի վրա արտաքուստ փոխվելը: Բայց բավական է, որ նա հեռանա մի քանի շաբաթով և դու, նորից տեսնելով, կգտնես նրան փոխված: Հայելին շնորհակալության արժանի մի պարագա է: Նա պահպանում է մեր իյուզիան և աննկատելի կերպով օր-օրի վրա մեզ հաշտեցնում ծերության հետ:

Ընդամենը մի ամիս էր ես չէի տեսել Սանթուրյանին, և որքա՛ն փոփոխություն այդ կարճ միջոցում: Նրա այտերը ներս էին ընկել, ծնոտը երկարացել էր, ճակատի ոսկորները ավելի էին ցցվել: Քսանչորս տարեկան երիտասարդի գանգուր մազերի մեջ ես նկատեցի ճերմակներ: Մի բան, որ արտաքինում

անփոփոխ էր դա նրա սևաթույր աչքերի կրակոտ փայլն էր:

Նա ինձ ծանոթացրեց յուր ընտանիքի հետ: Մայրը մի նիհար կին էր, արտաքուստ նման յուր որդուն: Քույրը, հակառակ իմ սպասածին շիկահեր էր, փոքր եղբայրը՝ նույնպես:

Նրա հոր գործը անցել էր պալատ: Շատ էին աշխատել նրան երաշխավորությամբ հանել բանտից մինչև գործի երկրորդ քննությունը: Չէր հաջողվել: Փաստաբանը հույս էր տալիս, որ պալատը ուիիշ կերպ կնայի դատին, քան դատարանը: Ընտանիքը ապրում էր այս հույսով:

Ազգականները մեծ մասամբ երես էին դարձրել նրանցից: Օրիորդը ամոթից և վշտից չէր ուզում հասարակության մեջ երևալ: Մայրն ամեն օր արտասուք էր թափում: Գիմնագիտը տարվա կիսին, շրիմանալով ընկերների ծաղրին, դադարել էր գիմնագիտն գնալուց և պետք է մի տարի կորցներ:

Այս բոլորը պատմեց ինձ Սանթուրյանը, երբ մենք առանձնացանք նրա սենյակում:

Չգիտեմ ո՞ր մեկին մխիթարել, ո՞ր մեկի համար մտածել, ասում էր նա վշտացած:

Ես ամեն օր այցելում էի նրան: Միասին գնում էինք զբոսանելու քաղաքից դուրս:

Երբեք չեմ մոռանալ այդ զբոսանքները և իմ բարեկամի տաղանդավոր գրույցները: Ա՛խ, սիրում էի նրա հանդուգն դատողությունները, նրա ազատ և աներկյուղ գաղափարները, նրա պարադոքսները, մտքի անկանոն, բայց հսկայական թռիչքները: Երբեմն մի անսպասելի դարձվածքով, անփույթ ձևով արտասանված խոսքով որոշում էր այս կամ այն երևույթի ներքին իմաստը: Ոչինչ չէր խուսափում նրա սուր աչքերից, ոչինչ, որ միայն վերաբերում էր հասարակական կյանքին:

Նա քստմնում էր այն բոլորից, ինչ որ, նրա կարծիքով, չէր բխում մարդու իսկական զգացումներից: «Պատժվի՛ր, բայց մի՛ կեղծիլ», ահա նրա նշանաբանը, և այդ նշանաբանին հավատարիմ մնաց մինչև վերջը...

Մի անգամ ես նրան ուժով տարել էի, չեմ հիշում, ինչ ընկերության ընդհանուր ժողով: Այնտեղ կային հայեր, ռուսներ, վրացիներ, նույնիսկ մի քանի թուրքեր: Բոլորն էլ գրեթե բարձր կրթության տեր մարդիկ էին: Քննվում էր մեր երկրի տնտեսական վիճակին վերաբերյալ մի խնդիր: Սանթուրյանը ինձ հետ հեռովից դիտում էր ժողովը և ուշադրությամբ ականջ դնում խոսողներին: Նրա երեսից չէր հեռանում հեզմանական ժպիտը:

Նայի՛ր, ասաց նա, իմ ուսին խփելով, այստեղ բոլորը կեղծում են: Նայի՛ր այն պարոնին, որ այս բուպեիս գյուղացիների շահերի անունով էր խոսում: Տես ինչպես է յուր բեղերը ծածուկ սրում և ինչպես է յուր թանկագին փողկապն ուղղում: Նա կեղծում է: Համոզված եղի՛ր, որ փողկապը նրա աչքում ավելի գին ունի, քան ժողովրդի շահերը: Նայիր այն մյուսին. հայ է, ազատամիտ է համարվում, բայց տես ինչպիսի քծնող դեմքով է նայում յուր մոտ նստած իշխանավորին... Պաշտոնի է սպասում... Վաղը նա կդառնա ժողովրդի թշնամին... Նայի՛ր այն կարմիր այտերով պարոնին: Նա էլ է գրում իմ հոր դեմ... Բայց մի անգամ նրան հարցրին մի հասարակական գումարի մասին: Չաքարիայի պես պապանձվեց: Սրանք են մեր երկրի աղը: Ոչ, Միրաբյան, գլուխս պտտում է... գնանք այստեղից:

Եվ նա իմ թևից քաշելով, դուրս բերեց ինձ ժողովից:

Իսկ իմ հայրը, ասաց նա փողոցում, այդ կիսակիրթ մարդը գոնե ուրիշներին ազնվության դասեր չէր տալիս: Կարելի է ես այսքան չցավեի նրա մասին, եթե նրան դատապարտող հասարակության բարոյական հայելին մաքուր լիներ...

Եվ բոլոր նրա խոսակցությունների մեջ իբրև մի մոռյալ գիծ՝ անցնում էր հոր անունը:

Երբեմն նրան տանում էի հասարակական այգիներ և այնտեղ մենք հանդիպում էինք ծանոթ ուսանողների: Նա այժմ ինքն էր ամենից երես դարձնում: Նա ոչ մի տեղ չէր ուզում երկար մնալ: Միշտ հուզված, միշտ մտազբաղ, նա բուպե՛ անգամ հանգստություն չունեի ներքին կրակից: Առաջ ես կարծում էի, որ յուր հոր դժբախտությունն է նրան այդպես դարձրել: Բայց երբ մտերմացա նրա հետ, երբ ծանոթացա նրա անցյալին, իմացա, որ միշտ այդպես է եղել: Նա ամեն օր հիշում

Էր Ադելաիդային: Նա ցանկանում էր մոռացության տալ յուր կարճատև երջանկությունը: Բայց իզուր: Ես չեմ պատմիլ ձեզ նրա կրած տառապանքները: Դա ինձ շատ հեռու կտաներ: Կհրավիրեմ ձեզ վերադառնալ Մոսկվա, դեպի ուր ձգտում էր Սանթուրյանը:

Օգոստոսի վերջին նա Ռուսաստան ուղևորվեց, իսկ ես՝ իմ ծննդավայրը: Այս անգամ մորս տեսա անկողնի մեջ ծանր հիվանդ: Յոթ շաբաթ նա տատանվում էր մահի և կյանքի մեջ: Ես չէի կարող նրանից հեռանալ, թեև վաղուց պետք է լինեի համալսարանում: Վերջապես նա սկսեց առողջանալ, և արդեն հոկտեմբերի վերջն էր, երբ հասա Մոսկվա: Վճռել էի իմ ուսանողության այդ վերջին տարին էլ անցկացնել գերմանացի պառավի բնակարանում: Մտածելով, գուցե իմ սենյակը արդեն վարձված է կամ տանտիրուհին տեղափոխվել է ուրիշ տուն, ես մի օրով իջևանեցի հյուրանոցում և նույն օրը գնացի պառավին տեսնելու:

Հույս ունեի Ադելաիդային հանդիպել մոր մոտ: Թե ինչ հետևանք էին ունեցել նրա հարաբերությունները Չարիֆյանի հետք չգիտեի: Միայն մտածում էի, որ Չարիֆյանը չպիտի լինի Մոսկվայում: Նա արդեն ավարտել էր ուսումը և պետք է վերադարձած լիներ հայրենիք:

Մտա ծանոթ տան բակը և դիմեցի ուղղակի դեպի պառավի բնակարանը: Դռնապանը նախկինն էր: Մոտեցավ ինձ և բարևելով, հարցրեց.

Երևի գերմանուհուն եք ուզում տեսնել:

Այո՛:

Չկա գերմանուհին:

Տեղափոխվե՞լ է:

Այո՛:

Ո՞ր:

Այնտեղ, ուր բնակարանի համար վարձ չեն տալիս, պատասխանեց դռնապանը
ռուս մուժիկին հատուկ սառը հեզնությամբ դեպի մահը:

Խեղճ պատավ. նա մեռել էր: Առավոտյան հիվանդացել էր, երեկոյան հոգին
ավանդել: Դժբախտությունը պատահել էր ամառվա կիսին: Աղելախղան մոր
մահից հետո վաճառել էր կահ-կարասին և տեղափոխվել ուրիշ տեղ: Մեր
բնակարանը այժմ կարուճնի արհեստանոց էր դարձել . . .

Այլևս ոչինչ չհարցրի և դուրս եկա փողոց՝ մի ծանր թախիժ սրտումս: Կարծես
ինձ գրկեցին մի ընտանիքի օթևանից, այնքան ընտելացել էի այդ բնակարանին և
ին տանտիրուհիներին: Անբախտ պատավ, գոնե տեսա՞ր քո երկրորդ աղջկա
բախտավորությունը, մտածում էի ես:

Հետևյալ օրը սենյակ վարձեցի մի ռուս ընտանիքի մոտ և իսկույն տեղափոխվեցի:
Համալսարանում իմ աչքերը որոնում էին՝ Սանթուրյանին, բայց անցավ մի
ամբողջ շաբաթ, չէի տեսնում: Ոչ ոք չգիտեր նրա բնակարանը: Ասում էին, թե
շատ քիչ է դասախոսություններին գալիս: Նրա ամենախիստ դատավորներից
մեկը ծաղրաբար նկատեց .

Ժամանակ չունի. զբաղված է բուլվարում թոշուններ որսալով...

Այդ նրա զբաղմունքը չէ, ասացի ես գայրացած:

Դատապարտողը թարս նայեց ինձ և երեսը շուտ տվեց: Ես զգացի, որ
Սանթուրյանին պաշտպանելն այժմ աններելի է համարվում: «Թոշունների որսը»
մի նոր բամբասանք էր, որ առաջ չկար: Մի ուրիշ անգամ նույն դատավորը
հանդգնեց կոպտաբար նկատել.

Ջարմանալի չի լինիլ, եթե այժմ ձեր ոչ ոքի չհավանող, անհաշտ բարեկամը
սրիկաներին թողնի և դառնա «թոշունների» հովանավոր և փաստաբան...

Ես կորցրի իմ սառնասրտությունը և ապտակեցի սանձարձակ պարոնին: Դա
առաջին և վերջին անգամն էր, որ ես ձեռք էի բարձրացնում մարդու վրա: Մեզ
իսկույն շրջապատեցին ուսանողները և բաժանեցին: Նույն օրը սպասում էի, որ
վիրավորված պարոնը ինձանից հաշիվ կպահանջե: Իմ հույսերը չարդարացան .

նա ապտակս կուլ տվեց:

VII

Վերջապես մի օր գնացի հասցեների գրասենյակը և իմացա Սանթուրյանի հասցեն: Նոյեմբերի սկիզբն էր: Երկինքն ամպամած էր, երկիրը սառած, ձյուն չէր գալիս, բայց չոր և կտրող ցուրտ էր: Կառքերի անիվները խուլ դղրդյուն էին արձակում սառած սալահատակների վրա: Բարակ վերարկվիս մեջ փաթաթված, սարսելով անցա Եկատերինյան բուլվարը, ծովեցի դեպի, աջ և մտա Մալայա Բասմաննայա փողոցը . Այնտեղ էր կենում իմ բարեկամը: Հիշում եմ, երբ մոտեցավ երկհարկանի տան դռներին, սիրտս սկսեց բաբախել: Սիրում էի Սանթուրյանին և հենց այդ օրը ուսանողների ժողովը արտաքո կարգի նիստում վճռել էր ինձ հանդիմանություն անել նրա պատճառով սանձարձակ ուսանողին ապտակելու համար: Չար կասկածները պաշարեցին ինձ. արդյոք կենդանի՞ է, առո՞ղջ է, արդյոք մի նոր դժբախտություն չի պատահել և այլն, և այլն...

Մեղմեցի էլեկտրական գանգակի կոճակը: Դուռը բաց արավ մի պատանի աղջիկ: Նա ինձ առաջնորդեց տան վերին հարկը: Պատշգամբի վրա կանգնած էր մի նիհար, ոսկրոտ պատավ և կեղտոտ գոգնոցով սրբում էր յուղոտ ձեռները: Սանթուրյանի տանտիրուհին էր:

Տանն է, պատասխանեց նա իմ հարցին, և տանելով ինձ մի բավական մութ նախասենյակ, ցույց տվեց իմ բարեկամի սենյակը:

Երբ առանց դռներին զարկելու, մտա սենյակ, իմ աչքերը ոչինչ չնշմարեցին: Միա՛յն գգացի, որ երկու նիհար թևեր առան ինձ իրանց գրկի մեջ:

Վերջապես եկա՞ր, վերջապես եկա՞ր, կրկնում էր Սանթուրյանը, շտապով կապելով բաճկոնակի կոճակները:

Դա այն մոմենտներից մեկն է, որոնք ինձ վրա խոր տպավորություն են թողել և հավիտյան չպիտի ջնջվեն իմ հիշողությունից: Կաշի և ոսկոր ահա ինչ է մնացել այլևս իմ բարեկամից: Նրա ճակատի կապույտ երակները ավելի որոշ էին

գծավորվել, պարանոցի ոսկորները դուրս էին ընկել: Ինձ թվաց, որ նա դժվարությամբ է շունչ քաշում, և մի չար կասկած հղացավ իմ մեջ:

Դու հիվա:նդ ես, գոչեցի ես ականա:

Է՛հ, միշտ միևնույնն եմ: Նստի՛ր, ինչո՞ւ ուշացար . եթե իմանայիր, ի՞նչ անհամբերությամբ էի քեզ սպասում: Օ՛ո, չգիտես ինչե՛ր են պատահել: Դու մարգարե ես, դու ճանաչում ես մարդկանց...

Ես սկսեցի հարցուփորձ անել, ոչինչ որոշ պատասխան չստացա, թե ինչ է պատահել: Պատավի մահը գիտեի: Ադելաիդայի մասին սկսեցի հարցնել, նա ատամները կրճտելով, գլուխը դառնությամբ շարժեց: Իմ հետաքրքրությունը չափ չունեի: Նրա դեմքից, աչքերի առանձին արտահայտությունից պարզ երևում էր, պատահել է մի արտաքո կարգի բան:

Ինչո՞ւ դասախոսություններին չես գնում:

Դասախոսությունները կյանքումն եմ լսում: Ինձ համալսարանում այժմ անբարոյական են համարում: Խոսելով չեմ կարող պատմել: Գնա՛նք իսկույն, ես քեզ փաստը ցույց կտամ և դու կիմանաս, թե որն է իսկական անբարոյականությունը: Գնա՛նք, դու պետք է իսկույն, հենց այս րոպեիս տեսնես նրան...

Այս ասելով, նա շտապով հագավ վերարկուն: Ես լուռ հետևեցի նրան: Դուրս եկանք փողոց:

Ահա մոտիկ է, շուտով կհասնենք...

Հավիվ անցանք հարյուր քայլ, նա կանգ առավ մի երեք հարկանի նեղ տան դռան առջև: Ներքին հարկը կիսով չափ գետնի մեջ էր: Նա մոտեցավ գետնից հագիվ մի կանգուն բարձր մի փոքրիկ քառակուսի լուսամտի, երկու անգամ կամացուկ գարկեց ապակիին: Մի ձեռն ներսի կողմից սպիտակ վարագույրները բաժանեց միմյանցից: Ես նշմարեցի մի կնոջ դեմք, որ իսկույն չքացավ: Սանթուրյանը շտապով բաց արավ փողոցի դռները: Մենք մտանք, երկու աստիճան փողոցից ցած իջանք, անցանք մի նեղ կորիդոր և մոտեցանք մի մոխրագույն դռան:

Սանթուրյանը բաց արավ դուռը և, նայելով դեպի ներս, ասաց.

Հետս հյուր կա:

Խնդրեմ, լսվեց ներսից մի կանացի ձայն, որը ինձ շատ տկար թվաց:

Մենք մտանք մի փոքրիկ սենյակ համեստ կահավորված: Բայց ո՞վ էր այնտեղ բնակվում, ինչո՞ւ Սանթուրյանը ինձ չէր ասում: Այս բոլորը մի առանձին խորհրդավորություն էին տալիս մեր տարօրինակ այցին: Հետաքրքրությունից իմ սիրտը բաբախում էր: Սենյակի մեջտեղում կանգնած էր մի երիտասարդ կին, համեստ տնային հագուստով: Ինձ տեսնելով, նա ժպտաց, շփոթվեց, կարմրեց և, ձեռք մեկնելով, արտասանեց ճնշված ձայնով.

Ա՛ա, այդ դո՞ւք եք, պարոն Միրաբյան:

Խորհրդավորության քողն ընկավ իմ աչքերից, և ես ճանաչեցի Ադելաիդային: Բայց ո՞ւր էր այն գվարթ, թռչկոտող, առողջ դեմքով, ծիծաղկոտ և մշտաշարժ օրիորդը: Ինձ դեմ կանգնած էր մի գունատ, նիհար և անաչկոտ կին՝ գլուխը կրծքին թեքած: Նրա սիրուն կազմվածքը այլևս չուներ յուր առաջվա գեղեցկությունը. նրա ուսերը ինձ թվացին ցած իջած, կուրծքը նիհարած: Նրա գլխին ձգած էր մի մեծ դեղնագույն շալ: Ես նկատեցի, որ, ինձ տեսնելով, շտապեց շալով ծածկվել:

Ես ոչինչ չկարողացա խոսել, ապշած նայում էի Ադելաիդայի պարանոցին, որ գծավորվել էր կապույտ երակներով: Ինձ թվում էր, որ այնտեղ խեղդվում է նրա հեկեկանքը, և նա հագիվ կարողանում էր իրեն զսպել: Ես ակնարկեցի նրա մոր մահը և մի քանի մխիթարական խոսքեր ասացի:

Այո, մեռավ, ինձ թողեց մենակ, ասաց նա և սկսեց հեկեկալ: Խե՛ղճ մայր, խե՛ղճ մայր, կրկնում էր նա արտասովախառն ձայնով, նա միայն տասներկու ժամ հիվանդ մնաց: Առավոտը զարթնեց թե չէ ասաց գլուխս ցավում է: Պառկեց, ուշաթափ եղավ: Բժիշկ կանչեցինք, օգնել չկարողացավ... Ամբողջ օրը տանջվեց անխոս... միայն նայում էր երեսիս... Երեկոյան տասը ժամին հոգին ավանդեց... Օ՛ո, խեղճ մայր, բարի մայր, աշխատասեր մայր...

Բայց այլևս չէի խղճում պատավին: Լավ էր, որ մեռավ և աղջկանը չտեսավ այդ խայտառակ դրության մեջ:

Առանց բացատրությունների, ես ամեն բան հասկացա: Իմ առջև կանգնած էր մի քաղաքակիրթ մարդու գոհ: Ես միայն չէի կարողանում ինքս ինձ հաշիվ տալ, թե ի՞նչպես նա գրավեց այդ աղջկան մինչև այդ աստիճան...

Գժվար էր երկար ժամանակ դիմանալ քստմենլի տեսարանին: Իմ սիրտը մորմոքվում էր, երբ նայում էի Ադելաիդային: Նա ամաչում էր, չէր վստահանում ուղղակի նայել իմ աչքերին: Ամաչում էր նաև Սանթուրյանը... ուրիշի արարքից: Բայց ո՛րպիսի գուրգուրանքով, երախտագիտությամբ և ակնածությամբ էին նայում Ադելաիդայի թախծալի աչքերը իմ բարեկամին: Ես շտապում էի իմանալ այդ նողկալի դեպքի պատմությունը, այն, ինչ որ պատահել էր ինձանից հետո: Հարկավ, անկարելի էր այդ մասին խոսել Ադելաիդայի մոտ: Մենք միմյանց հարցուփորձ էինք անում կողմնակի բաների մասին, մինչդեռ երեքիս էլ ճնշում էր անախորժ միտքը, երեքս էլ զգում էինք մեր դրության կեղծիքը: Ես շտապեցի Ադելաիդային ազատել անախորժ դրությունից և հրաժեշտ տվի: Գիտեի, որ Սանթուրյանը պիտի հետևի ինձ:

Մենք դուրս եկանք փողոց, և ես սկսեցի մի փոքր ազատ շնչել: Իմ բարեկամը լուռ էր ամբողջ ժամանակ, մինչ անցնում էինք փողոցով: Ես միայն լսում էի նրա կրծքում խեղդվող հատաչանքների խուլ արտահայտությունը: Երբ հասանք նրա սենյակը, նա թուլացած, ընկճված նստեց բազկաթոռի վրա, արտասանելով.

Դու տեսար նրան. այժմ պատրաստ եմ լսել քո հանդիմանությունը:

Ո՞ւմ պիտի հանդիմանեմ:

Ինձ:

Ինչո՞ւ:

Որ ես չլսեցի քեզ, որ չուզեցի ճանաչել այդ մարդուն, որ կուրացա և նրա բարեկամական դիմակի տակ չտեսա տզեղ կերպարանքը: Ադելաիդա՞ն: Նա ոչինչ մեղք չունի: Մեղավորը ես եմ: Ե՛ս, որ թույլ գտնվեցի, չկարողացա հաղթել

իմ մեջ հիմար հպարտության զգացումը և ուժով, այո՛, նույնիսկ ուժով, մի օր մտնել Ադելաիդայի սենյակը, խնդրել, աղաչել, որ ինչ ուներ, ինքն անձամբ ասեր իմ երեսին:

Եվ նա սկսեց հետզհետե ավելի ու ավելի գրգռվել: Նա պատմեց բոլորը, և այստեղ երևան եկավ, թե կիրքը երբեմն ի՛նչ սուկալի միջոցների է ընդունակ դիմելու: Չարիֆյանը յուր միջամտության ժամանակ բոլորը աղավաղել էր՝ Ադելաիդայի ասածները Սանթորյանի և Սանթորյանի ասածները Ադելաիդայի մոտ:

Այդ դեռ վերջերը: Իսկ առաջ, երբ Ադելաիդան հաշտ է եղել Սանթորյանի հետ, Չարիֆյանը ամեն կերպ աշխատել է զգել յուր հայրենակցի վարկը նրա աչքում: Նա գործել է այնքան զգույշ, այնքան խորամանկ, որ օրիորդը ինքն էլ չի զգացել, թե ինչպես յուր սրտում հետզհետե նոր ծագած սիրույն փոխարինում է ատելության զգացումը: Նա Սանթորյանին Ադելաիդայի մոտ ներկայացրել է մի սրիկա և ավագակ հոր գավակ, որ ամենից արհամարհված է, ամենից հալածված: Նա օրիորդի մոտ կարդացել է յուր հայրենակցի մասին լրագրերում, նույնիսկ հայ լրագրերում տպված բոլոր հոդվածները: Սանթորյանը հոգեպես հիվանդ է, դժբախտ է, չի կարող սիրել, ահա ինչ է ասել Չարիֆյանը: Եվ ասել է այն ձևով, որ օրիորդը համոզված է եղել, թե ասում է ընկերական սիրուց, բարեկամական կարեկցությունից դրդված: Այսպիսով, նա օր-օրի վրա, կաթիլ-կաթիլ կասկածանքի թույնը թափել է Ադելաիդայի փափուկ սրտի մեջ:

Գիտեմ, շարունակեց Սանթորյանը, դու կարող ես ասել, թե ինչո՞ւ Ադելաիդան գեթ մի անգամ ինձ հետ չխոսեց այս մասին: Բայց այդ կարելի էր պահանջել մի հասուն և փորձված կնոջից, իսկ Ադելաիդան, իբրև երեխա, ամաչել է մի ակնարկ անգամ անել ինձ...

Այնուհետև, երբ Ադելաիդան սկսել է երես դարձնել, երբ Սանթորյանը խնդրել է Չարիֆյանին միջնորդ լինել. «ատերես» բարեկամի համար բացվել է նորանոր մեքենայությունների ասպարեզ: Նա բոլորը կեղծել է, բոլորը աղավաղել, երկու կողմերին ևս հակառակը պատմելով: Երբեք Ադելաիդան չի ասել թե «արհամարհում է Սանթորյանին», երբեք չի ասել, թե «լսել անգամ չի ուզում Սանթորյանին անձամբ բացատրություն տալու մասին», երբեք մանավանդ չի

ասել, թե Սանթորյանը յուր վերաբերմամբ «ստոր նպատակ է ունեցել»:
Ընդհակառակը, Չարիֆյանը ինքն է ասել օրիորդին, թե իբր «Սանթորյանը
ծաղրել է յուր մոտ Աղելախղային . . .»:

Եվ այս բոլոր մեքենայություններին դիմել է մեզ միմյանցից բաժանելու համար,
շարունակեց Սանթորյանը: Նա ինքը երդվել է Աղելախղայի մոտ, թե սիրում է
նրան, տանջվում է նրա համար: Գիտեմ, դու կասես. «դարձյալ մեղքը քո
Աղելախղայինն է, ինչո՞ւ այդքան թույլ է գտնվել և խաբվել է այդպես շուտ ու
հեշտ»: Ճիշտ է, բնական է այդ մեղադրանքը: Բայց, բարեկամս, մի՛ մոռանալ մի
բան. Աղելախղայի սերը դեպի ինձ այնքան ամուր չի եղել, որ ուժ տար նրան
դիմանալու մի այդպիսի ճարպիկ մարդու խարդավանքներին: Կարո՞ղ է մի նոր
տնկած և հազիվհազ արմատ ձգած ծառ դիմանալ թեկուզ մի թույլ փոթորիկի...

Որքան ևս Սանթորյանը արդարացներ Աղելախղային, այնուամենայնիվ
օրիորդը իմ աչքում գեթ մի աստիճանի մեղավոր էր յուր անբախտության
համար: Բայց այլևս ուշ էր այդ մասին վիճելը և ավելորդ: Ես միայն հարցրի .

Այժմ ի՞նչ ես մտադիր անել:

Իհարկե վրեժ առնել Չարիֆյանից:

Միանգամայն համոզված էի, որ Սանթորյանը ընդունակ է մի արատավորված
օրիորդի համար ազնիվ և ասպետական վրիժառու լինել, անգամ եթե այդ
օրիորդը Աղելախղան չլիներ: Նույնիսկ ես ինքս պատրաստ էի Աղելախղայի
պատիվը պաշտպանել, ուր մնաց նա, որ սիրում էր այդ օրիորդին:

Բայց ի՞նչ պիտի լինի քո վրեժը, հարցրի ես հետաքրքրված:

Բարոյական վրեժ:

Չեմ հասկանում:

Շատ պարզ է, ես կամուսնանամ Աղելախղայի հետ: Վաղուց եմ վճռել, միայն քեզ
էի սպասում:

Ես զարմացած նայեցի նրա երեսին: Խոստովանում եմ, ամեն տեսակ վրիժառություն ինձ համար հասկանալի էր, բացի այդ մեկից . . .

Դու զարմանո՞ւմ ես, Միրաբյան, սկսեց բացատրել Սանթուրյանը, բայց դա միակ վրիժառությունն է, որին պետք է դիմե ազնիվ մարդը: Լսի՛ր, Չարիֆյանը թողել է Ադելաիդային այդ դրության մեջ և հեռացել: Նա մտադիր չէ ամուսնանալ յուր գոհի հետ: Դժբախտաբար, մի շարք ուսանողների շրջանում այդ տեսակ գոհեր սովորական են դարձել: Ստիպել Չարիֆյանին, որ յուր մեղքը քավե, ամուսնանա, անկարելի է: Եթե նա համաձայնվի էլ, Ադելաիդան երբեք չի կամենալ: Նա այժմ զգվանքով է հիշում Չարիֆյանին: Այս մեկ: Ի՞նչ պիտի անե, ուրեմն Ադելաիդան: Մնա այդ դրության մե՞ջ: Նա մի անպաշտպան երեխա է: Նա շուտով կրնկնի վատ ճանապարհ. աշխարհը լի է փորձություններով, կրնկնի և կզլորվի անբարոյականության անդունդը: Համաձա՞յն ես, որ նա այդպես կորչի: Ո՛չ . դու ազնիվ մարդ ես, չես կարող համաձայնվել: Այս երկու: Բայց կա և երրորդ պատճառ: Դա ամենից գորավորն է. և սիրում եմ Ադելաիդային, սիրում եմ այժմ էլ, այդ դրության մեջ էլ, և ավելի, քան առաջ: Ահա այն պատճառները, որ ինձ դրդեցին իմ վճիռը կայացնել:

Բայց քո ուսու՞մը, քո ծնողնե՞րը, քո՞ւյրը, եղրա՞յրը, հասարակությո՞ւնը...

Մտածել եմ այդ մասին էլ: Ուսումս ավարտում եմ այս տարի: Ծնողներս և քույրերս դեմ չեն լինիլ, որովհետև ամուսնանում եմ մի խաբված, բայց բարոյական կնոջ հետ: Գալով հասարակությանը, ո՛չ ոքի պարտավոր չեմ հաշիվ տալու, իմ քայլը միայն ինձ է վերաբերում:

Ես այլևս ոչինչ չասացի, այնքան վճռական էր նրա պատասխանը: Հրաժեշտ տալիս, նա ինձ խնդրեց, որ լուր պատմածները առայժմ ոչ ոքի չհաղորդեմ . . .